

Илиев, О., докторант

България, София, Софийски университет
„Св. Климент Охридски“, Философски факултет,
катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“

ОСНОВНИ ПРЕСПЕКТИВИ ПРЕД Е-АРХИВИРАНЕ

Анотация. Настоящото изследване цели да представи предизвикателствата и перспективите пред архивната система в Република България (РБ), на която предстои да реализира модел за електронно архивиране (е-Архивиране). Още в самото начало трябва да се изтъкне, че е-Архивиране е градивен елемент от електронното управление (е-Управление). Този сегмент заслужава своето специално внимание в научноизследователското поле. Моделът за е-Архивиране следва да обхване всички процеси, свързани с електронни документи (е-документи). По-точно процесите по създаване, управление, експертиза, опазване и дългосрочно съхранение и предаване на най-ценните от тях в архив. Професионалният подход изисква задълбочена преценка върху принципите, които са взети под внимание от българските архиви.

Ключови думи: електронен архив, електронно архивиране, електронни документи, информационни технологии

Илиев О., докторант

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотековедение,
научная информация и культурная политика“

ОСНОВНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО АРХИВИРОВАНИЯ

Анотация: Данное исследование направлено на выявление проблем и перспектив развития архивной системы в Республике Болгарии (РБ), в которую должны внедрить модель электронного архивирования (э-архивирования). Следует отметить, что электронное архивирование является структурным элементом электронного управления (э-управления). Этот сегмент заслуживает особого внимания в исследовательской сфере. Модель электронного архивирования должна охватывать все процессы, связанные с электронными документами (э-документами). Точнее, процессы создания, управления, экспертизы, сохранения и долговременного хранения, а также передачи наиболее ценных из них в архив. Профессиональ-

ный подход требует углубленной оценки принципов, которые были приняты во внимание болгарскими архивами.

Ключови думи: електронен архив, електронно архивиране, електронни документи, информационни технологии

Iliev O., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies
and Cultural Policy

BASIC PERSPECTIVES FOR E-ARCHIVING

Abstract: The present study aims to present the challenges and prospects for the archival system in the Republic of Bulgaria (RB), which is to implement a model for electronic archiving (e-Archiving). From the very beginning it should be pointed out that e-Archiving is a building block of e-government (e-Government). This segment deserves special attention in the research field. The e-Archiving model should cover all processes related to electronic documents (e-documents). More precisely, the processes of creation, management, expertise, preservation and long-term storage, and transfer of the most valuable of them in the archive. The professional approach requires an in-depth assessment of the principles that have been taken into account by the Bulgarian archives.

Key words: electronic archive, electronic archiving, electronic documents, information technologies

„От античността насам всички европейски политически култури, както и тези на Изтока, се основават на познанието и анализа на историята“¹. Следва да продължим тази мисъл и да прибавим, че задълбочените исторически изследвания задължително се базират на достоверността, т.е. доказуемите данни за обществения живот, протекъл в определени хронологични и географски рамки. Създаваните, използваните и съхраняваните днес данни са в неизмерими обеми, което е сериозно предизвикателство пред институциите, съхраняващи националната памет (библиотеки, архиви и музеи) главно за това, как ще осигурят опазването на културно-историческата памет на обществото, особено в съвременната му цифрова форма. Днес технологичното развитие на информационно-комуникационните технологии

---

¹ **Йонас**, Х. Защо модерната техника е обект на етиката, сп. Философия, 2014 [онлайн] [посетено 29.05.2020]. Достъпно от <https://philosophia-bg.com/archive/philosophy-6-2014/why-modern-technics-is-subject-of-ethics/>.

(ИКТ) и промяната на обществените интереси несъмнено бележат развитие, което изпревари нормативното си регулиране и още по-малко методическата база за неговото изпълнение. Може да се счита, че нарастването на заобикалящото ни дигитално информационно поле се осъществява с темпове, довели до крайната необходимост от синхронизиране на практическите резултати с теоретичните и обществените очаквания. Особено тази част на нормативната и методическата база, свързана с архивното дело. Изборът на тема следва и линията на активна дискусия, която е предмет на архивните и академичните среди през последните десетилетия. Подпомагайки изследователската си мисия, ще представя обзор на събития, свързани с изготвянето на част от нормативната база и реализирането във времето на методическите насоки на българските архиви. Тезата ми ще бъде допълнена със съпоставящи примери от чуждестранни архиви, статистически данни и изворова база. Разкривайки различни авторски тези и научни изследвания по темата², заслужаващи своето място, особено когато на една важна обществена институция ѝ предстои да дефинира правила и методически указания, да избере технологична рамка, състави предложения за нормативни изменения или изготвя бюджетни прогнози в областта на ИКТ.

Настоящото изследване цели да представи предизвикателствата и перспективите пред архивната система в РБ, на която предстои да реализира модел за електронно архивиране (е-Архивиране). Още в самото начало трябва да се изтъкне, че е-Архивиране е градивен елемент от електронното управление (е-Управление). Сегментът заслужава своето внимание в научноизследователското поле, а моделът следва да обхване всички процеси, свързани с електронни документи (е-документи). По-точно процесите по създаване, управление, дългосрочно съхранение и унищожаване, както и предаване за постоянно съхранение на най-ценните в архив. Професионалният подход изисква задълбочена преценка върху принципите, които са взети под внимание от българските архиви. Осигуряването на механизъм за управление на документални масиви, създадени във вид, различен от хартията, днес е предизвикателство. Особено ако обхваща целия процес – от създаване до унищожаване. За жалост и до днес за мнозина архивната дейност се свежда единствено до физическото съхранение на информацията независимо от приносителя ѝ. Отговорността за осъществяването на държавна политика в РБ, спазвайки субординация с широк кръг от заинтересовани страни, е отредена на институцията Държавна агенция „Архиви“ (ДАА). Агенцията е активен член на международната архивна общност, а от 1960 г. е и член от категория

---

² Петкова, С. Електронните документи като обект на дълготрайно запазване. – В: Арх. преглед, 2001, бр. 1, с. 30–43.

„А“ на Международния съвет на архивите при ЮНЕСКО³, участвайки в неговата дейност. С формирането на европейския клон на архивите (EURBICA) през 2000 г. Държавна агенция „Архиви“ е постоянен член.

Реализирането на е-Архивиране е изключително амбициозен проект, който е определен като един от основните приоритети на архивите. Следва да отбележим като положителен момент и неговото разпознаване на правителствено ниво, залагайки в програмата за е-Управление на Република България⁴. Факт, който установяваме и в т. 3, буква „ч“ от Решение на Министерския съвет № 163 от 21 март 2014 г., което все още очаква своето реализиране. Днес то е обвързано с изпълнението на приоритетна мярка 61 „Разработка и внедряване на система за е-архивиране“, финансирано по Оперативна програма „Добро управление“ (ОПДУ). Необходимостта от подобен софтуер се отчита и в актуализираната през 2019 г. Стратегия за развитие на електронното управление в Република България (2019–2023)⁵. Архивите са изготвили проектна идея, която подлежи на оценка и утвърждаване. Всички предвидени действия ще имат една основна цел – да се избере, разработи и внедри технологичен модел, чрез който да се обогатява Националният архивен фонд (НАФ) с ценни електронни документи от държавните и общинските институции, видни за обществото личности, политически партии, юридически лица с нестопанска цел, както и от търговски дружества, без да изпуска българи и български организации в чужбина с принос към българската история. Моделът ще е гарант за правилното управление на информацията в цифрова форма, защита на конституционните ни права, както и запазването ѝ за идните поколения. Успехът ще зависи от синхронизирането на правилата относно създаването, управлението, съхранението, унищожаването и предаването на ценни е-документи за постоянно съхранение в държавните архиви при сигурен и юридически издържан трансфер на данните. Осигуряването на лесно достъпни публични интерактивни инструменти за всички заинтересовани страни и/или

---

³ Допълнително информация виж на <www.ica.org/3/homepage/home.html> [Прегледан 12.08.2020].

⁴ е-Управление реално копира редица инициативи на ЕС, за пример ще посоча „Програма в областта на цифровите технологии за Европа“ (Digital Agenda for Europe), Европейските планове за действие (European eGovernment Action Plan (2011–2015) и (2016–2020)). Съдържанието им е изпълнено с конкретни мерки и дейности като стимулиране на ИО, насърчаване на онлайн администрацията, по-високи нива на цифрова грамотност, стандартизация, оперативна съвместимост, онлайн сигурност, както и увеличаване на трансграничните електронни услуги за стопанска дейност, образование, работа, пребиваване и пенсиониране във всяка членка на ЕС.

⁵ За допълнително информация вж. портала за обществени обсъждания и Решение на Министерския съвет № 546 от 18 септември 2019 г.

одобряването на съществуващи пазарни продукти със сходни функции. Тук българските държавни архиви са предвидили разработката да е в съответствие с международно признати стандарти за архивно описание като *General International Standard Archival Description (ISAD (G))* и *Encoded Archival Description (EAD)*. Без да пропусна и утвърдената в архивите методика. Логично е да се допусне и включването на още стандарти от страна на архивите.

Разработването и внедряването на подобен модел са сложна и отговорна задача, но ще предотвратят два основни риска пред българското общество и администрация. Единият, който архивите отдавна адресират, е опасността от загуба на ценна информация. Факт, който е необходимо условие за настъпването на непредвидими последици както за управлението на страната, така и за интересите на отделни юридически или физически лица. Опасността от подобно „изгубване“ е напълно реална, ако отчетем опита на по-напреднали в областта страни, членки на Европейския съюз (ЕС). В резултат от това алармиране ще се работи в посока на хармонизацията на нормативната уредба в страната, както и въвеждането на международно признати стандарти⁶ от областта. Вторият риск е свързан с ограничаването на свободната конкуренция на пазара. Архивите желаят да улеснят всички заинтересовани страни (от разработчиците на софтуер до използващите тези продукти лица), като в най-дългосрочен план се достигне до институционална съвместимост, взаимодействие или взаимозаменяемост между различни софтуерни продукти или отделни техни части. Но реализацията на тази задача ще изисква генерирането на решения по много въпроси: технически спецификации, метаданни, файлови формати, процедури и правила за създаване, дългосрочно съхранение, физическо унищожение, тяхното използване, популяризация и автентификация по различни правни въпроси и пр. По този начин ще се гарантира дългосрочно държавно съхранение на ценните цифрови масиви за идните поколения. Съществуващата в момента нормативна уредба ни предлага множество правни норми относно е-документи. Но правна дефиниция на понятието е-Архивиране няма. Ще установим и правна регламентация, която не е съгласувана с архивите. Тя е вменена от други институции в страната, но засяга организацията на електронните документи в държавните и общинските институции. За мен това се дължи на „сляпото“ пренасяне на чужди норми или несъпоставима за страната ни практика. Тук е мястото да маркирам и част от основните свързани актове по темата: Закон за Националния архивен фонд (ЗНАФ); Закон за електронното управление (ЗЕУ), Закон за електронния документ и електронния подпис; Регламент № 6 (ЕС)

---

⁶ Прилагането на стандарти е доброволно, но изпълнението на техните изисквания предоставя т.нар. презумпция за съответствие.

910/2014, Наредба за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги, Практически насоки за дългосрочно съхранение на електронни документи в администрациите и др. Съпоставянето им ни откриват противоречия, основно върху сроковете за съхранение на документите на хартиен и цифров носител, невъзприемането на архивните правила от страна на съвременните мениджъри или програмисти. Без да пропусна и предизвикателствата около дългосрочното съхранение на електронните документи, гарантирането на автентичността и интегритета им през целия жизнен цикъл, както и запазването им във времето и пространството в техния оригинален контекст. При документите на хартиен носител това е значително по-лесно, което дължим на дългогодишен опит. При електронните документи задачата е значително по-сложна. Практически задължително изискване за защита от манипулация е осигурено чрез криптографски метод, квалифициран електронен подпис или електронен времеви печат, с който са скрепени документите. Правната норма допуска и издаване на цифров сертификат и от други системи за автентификация. В случай че и това се постигне, този вид обвързаност може да се приеме като гарант за информационната и доказателствена стойност на е-документи, без да са накърнени законните ни права (граждански, търговски, имуществени и др.) и държавното управление в съвременното информационно общество (ИО). На последно място ще отбележа избора на технологична рамка (хардуер и софтуер), която ще осигури споменатите по-горе процеси. Но тук е важно да не пропуснем една особеност – технологичната обвързаност, която логично следва всеки избор. Ето защо смятам за уместно да заменим думата със „зависимост“.

Архивната общност отдавна е осъзнала острата нужда от избор на технологичен модел за създаване, управление и дългосрочно съхранение на цифрови данни. Осъзнаването не е достатъчно, за да се решават подобни въпроси. Пропусък, довел до изоставане или капсулиране от тематиката, а в администрацията да съществуват разнородни софтуерни продукти. Всеки разработен според вижданията на програмистите, инженерите, информатиците, но не и архивистите. От тях правната норма изисква да съхраняват е-документи върху многообразни носители, спазвайки широк списък от формати, създаване на резервни копия, но без да е създаден модел за тяхното архивиране. Самото дългосрочно съхранение е предизвикателство само по себе си преди всичко за малките общини в страната. Вероятността да е затруднение и за големите ведомства в държавата е прекомерно висока. Нарастването на цифровите архиви, от една страна, ще изисква съответната технологична рамка, която е основата за тяхното съществуване, а от друга – регламентирани правила по отношение на създаването, регистрирането, верифицирането, съхранението, ползването и

предаването за държавно съхранение на най-ценните цифрови данни. Отбелязвам този факт повторно, защото действащата правна рамка по-скоро задължава, отколкото улеснява администрацията. Тук е мястото на държавата, архива и заинтересованите партньори да запълнят тези пропуски, които днес позволяват съществуването на множество софтуерни продукти, но при относително слабо развити методически принципи. Не бива да се заблуждаваме, е-документите са динамични, нестабилни, интерактивни, съществуващи в множество различни формати, а самата разлика между „информация“ и „документ“ вече не е толкова ясно очертана. Закъснение и/или изпускане на нишката би предизвикало истинска археологическа работа за възстановяване на информацията поради загуба на предишни данни. Документът винаги трябва да бъде разглеждан като част от по-голямо цяло (дело, опис, фонд и т.н.). За тази цел архивистът трябва да бъде редом до другите специалисти по обработка на информацията в съответната институция – документалисти, инженери, информатици и други длъжностни лица в администрацията. При това следва да се предвидят и обстоятелствата за скоростта, с която обемът от информация нараства или ще нараства в бъдеще време; стабилността на създаваните и разпространявани в Световната мрежа платформи; и сигурността срещу експлозията на информационната продукция с краткотраен жизнен цикъл, която днес владее света⁷. В този смисъл е много важно архивистите да участват в работата по устройството и архитектурата на информационните системи в държавната администрация, така че тези въпроси, както и други, да бъдат решавани още преди тяхното възникване. Определянето на това, коя информация е ценна и кои документи имат архивна стойност, е задължително да става по време или преди тяхното създаване, защото при незнание „какво и колко да се пази“ се губят материали независимо от съществуващата инфраструктура. Това поставя основната теза, че отговорността на архивистите по отношение на е-документи започва от момента на тяхното създаване. За целта архивите трябва да имат проактивна позиция и да повишат професионалното си образование. Тук искам да направя кратко пояснение. В дигиталния свят традиционните ретроспектив-

---

⁷ Да се определи еволюцията на компютрите като „взривообразна“, си е чисто подценяване. До този извод е стигнал Гордън Мур (един от основателите на *Intel*) още през 1965 г., когато формулирал прословутия си закон, според който темповете на развитие в процесорите ще се обуславят от удвояването на броя на транзисторите в тях (съответно удвоена производителност) на всеки 18–24 месеца. До този момент компютърните технологии и процесорите (при това не само на *Intel*) следват доста точно тази прогноза, което ще ни позволи лесно да изчислим как биха изглеждали процесорите и съответно компютрите не след 20, а дори след 100 години. Изчисленията показват, че след век компютрите ще бъдат 1 125 899 906 842 624 пъти по-мощни от днешните.

ни методи на експертиза и подбор може и да не са достатъчни. Традиционният подход е базиран на силната връзка на информацията с носителя. Архивистът е насочен основно към опазване на носителя, а в цифровата среда зависимостта между информация и носител е значително по-ниска. Информационното съдържание стои за период от време върху един носител, след което се прехвърля на друг. Данните заедно с начините, по които те се свързват с други данни, формират динамичен „флуиден“ документ. Той винаги ще се променя, когато се добави или премахне някоя хипервръзка. Въпросът е дали архивите ще се насочат към опазване на носителя или на информацията в тях. Недостатъчният институционален ангажимент може да създаде електронни архиви с ограничена устойчивост. Така архивното общество се изправя пред двустранен проблем: от една страна, „как да управлява днешния информационен поток, а от друга – „как да предотврати превръщането му в „пустиня на познанието утре“⁸. Архивистите са изправени пред избор: или да продължат по традиционния начин, което със сигурност ще доведе до загуба на значителна част от ценната информация, или да се избере нов подход, насочен към запазване на данните и техните взаимовръзки, без да се отдава такова значение на носителя, при което ще се загуби това, което винаги е считано като автентичен документ. „Накратко, изборът е между „тъмна дигитална ера“ с липсващи значими документи и много силно документирана ера в неавтентична форма“⁹.

В случай че се вгледаме в миналото, изследователският процес ще ни отведе към началото на XXI век, когато архивите реализират един специфичен проект „Разработване, внедряване и оценка на въздействието на усъвършенствана политика в Държавна агенция „Архиви“, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансирана от ЕС. Основната цел е актуализацията на най-важното архивно помагало – Методическия кодекс¹⁰. Продукт, създаден през 1982 г. в чест на 30-годишнината от създаването на централизираното архивно дело в страната, но през XXI век е определено за морално остаряло. В резултат са конкретизирани и разписани всички изменения и нововъведения (дигитализацията и е-документи), отстранени са всички неприложими текстове в съвременната практика. Логично, тези свързани с новите цифрови записи са отделени в отделен свитък, носещ името „Електронни документи“. Той определя общи принципи и маркира методически указания при работа с е-документи. За целта е извършено проучване на международни и национални

⁸ **Марков, Н.** Осма конференция по дигитално архивиране, Женева, Швейцария. Арх. Преглед, С., 2010, с. 16.

⁹ Пак там, с. 17.

¹⁰ Достъпено онлайн: <<http://www.archives.government.bg>> [Прегледан 5.08.2020].

нормативни документи, разработки и стандарти на различни архиви, организации, форуми и пр. Интересен факт е въвеждането за първи път на дефиниция за ценен електронен документ, което представлява синтез между определението от два закона. Този за електронния документ и това за ценен документ в ЗНАФ. Определени са принципите, базовите правила и мерките за осигуряване на тяхното приемане, дългосрочно съхранение и достъп в държавните архиви. Самите авторите отбелязват, че „Тематиката е в процес на постоянна промяна и развитие и този факт определя бъдещи изменения в настоящия свитък“¹¹. Но едно е вярно и към онзи момент, и към настоящия. *За нуждите на ДАА и държавните архиви, приемащи и съхраняващи е-документи от Националния архивен фонд, е необходимо да се създаде специализирана информационна система, изградена върху общите принципи на Стандарт за референтен модел на Отворена система за архивиране на информация*¹², приет от Международната организация по стандартизация (ISO) през 2003 г. *Задача, която очаква своята реализация до 2023 г. Авторите правят разграничение от т. нар. електронно родени документи (digital born documents) – факт, който е изрично упоменат: „Дигитализираните аналогови документи не са предмет на настоящите указания“*¹³. Въпреки това днес те са приравнени с тях, което е особено видно в нормативната база.

Дейността е продължена, когато със Заповед № 184/12.08.2013 г. на председателя на ДАА са дефинирани следващите задачи за изпълнение: 1) Да се направи анализ в координация с представители на Министерството на транспорта и информационните технологии и съобщенията (МТИТС)¹⁴ и да представи списък на нормативните и поднормативните актове, в които следва да се извършат изменения и допълнения – до 31 януари 2014 г., 2) Да представи проекти на „Стратегия за развитие на информационните и комуникационни системи на ДАА“ и „План за изпълнение на стратегията“ и „Пътна карта“ – до 20 декември 2013 г., 3) Да се актуализира примерна номенклатура на делата, съобразена с изискванията за е-Архивиране – до 20 декември 2013 г. В резултат е направено запитване до 4862 институции в държавата. След обработката на получените отговори е изготвен „Анализ и информация за наличните във фондообразувателите на ДА „Архиви“ административни информационни системи към 1.10.2013 г.“. Наблюденията показват, че „около половината от фондообразувателите, до които е отправено запитване, не са предоставили отговор“, както и че „част от фондообразувателите не предоставят конкретна

¹¹ Методически кодекс, Свитък VI, С. 2013, с. 7

¹² ISO 14721: 2003 Reference model for an Open Archival Information System (OAIS).

¹³ Пак там.

¹⁴ Посетете страницата им от <<http://www.mtitc.government.bg>> [Прегледан 15.08.2020].

информация, а насочват към висшестояща организация“. Въпреки това архивите установяват видовете софтуер, управляващ документооборота в администрацията, условията за физическото съхранение на е-документи и прилаганите методически правила там, където те съществуват. Резултатите намират своето отражение в утвърдената със Заповед №45/11.03.2013 г. на председателя на ДАА „Стратегия на Държавна агенция „Архиви“ (2013–2015)“. За стратегическа цел №1 са определени „прилагането на нови информационни и комуникационни технологии“ в архивите, както и въвеждането на електронно архивиране чрез специализиран софтуер. Това, допълнено от изисквания за създаване на дигитални хранилища с подходящи условия, с възможност за съхраняване най-малко на две различни географски места и на най-малко два вида носители, както и постоянна хардуерна и софтуерна поддръжка от квалифицирани служители. Тези постулати очакват още своята реализация. Предварително условие е наличието на одобрена стратегия за е-Архивиране. За целта е изготвен проект, който е съгласуван с МТИТС и е преминал обществена консултация през 2013 г. При разработването на този стратегически документ е извършен анализ по отношение на дейността и състоянието на архивите, постигайки една широкообхватна оценка на вътрешните и външните фактори. Тяхното влияние върху процесите, свързани с подбора, комплектуването, регистрирането, обработването, опазването, съхраняването и използването на документите от НАФ, е огромно. Отчетени са политическите, икономическите, социалните и технологичните фактори, които се отразяват на водената държавна политика в областта. По съдържанието са отправени редица бележки от институции, както и отделни граждани¹⁵. Основните са от Министерството на финансите, Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи, МТИТС, Българска академия на науките (БАН), Национално сдружение на общините в РБ и Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Част от тях са доста практични, докато други са с общ характер. За пример ще посоча няколко, започвайки с тази на Министерството на финансите: „Макар самата Стратегия за е-архивиране да не е предварително условие за одобрението на Оперативна програма „Добро управление“ 2014–2020 г., нейното качествено разработване и последващо изпълнение са от изключително важно значение за успеха на всички мерки по въвеждането на електронното управление в България, както и за устойчивостта на инвестициите от ОПДУ“. Друг коментар от същата институция добре описва ситуацията: „Няма финансово остойностяване на дейностите по изпълнението

---

¹⁵ Интересна гражданска позиция вж. на <<http://www.investor.bg/novini/261/a/lipsvat-podgotveni-hora-koito-da-izvyrshat-e-arhivirvaneto,166644/>> [Прегледан 5.08.2020].

на стратегията, нито времева рамка за отделните етапи. Това създава опасност стратегията да се превърне в декларативен документ без реални механизми за реализация, които да доведат до желаната промяна в сектора“. От БАН също отправят резонна критика: „Стратегията не включва всички архиви, които съхраняват документи от НАФ. Това на практика изключва Научен архив – БАН, респ. Българска академия на науките и нейните структури“. За колегите това е в противоречие с изискванията на чл. 33, ал. 1, т. 1 от ЗНАФ. За други „Анализът е откъслечен и не почива върху необходимите статистически данни“, прибавяйки мнението, че „Хардуерното и софтуерното осигуряване са оценени като недостатъчни, но е видно от документа, че задълбоченият анализ на необходимостта от такова осигуряване тепърва предстои“.

Въпреки тези слабости утвърдените от архивите принципи залягат и в новата Стратегия на Държавна агенция „Архиви“, която е за периода 2016–2020 г.¹⁶. Същата е приета със Заповед № 34/25.02.2015 г. на председателя на ДАА, като при изготвянето ѝ за втори път е използван методът на *SWOT* анализ¹⁷. Данните са съпоставени с получените от проучванията през 2012 г. и в резултат са изчистени мисиите и визията на архивите. Анализаторите определят следната роля за архивите: „...поддържаща и развиваща сигурна, достъпна и високотехнологична архивна система в България, като акцентира върху текущото и постоянно архивиране на електронните документи на държавата и общините, без обаче да подценява и частните архиви на неправителствени организации, партии и лични документи на видни дейци на културата, политиката, науката и спорта“. Важен елемент от визията е радикалното решение за изграждането на самостоятелни лесно достъпни, климатизирани и енергоефективни „дигитални хранилища“, които да подобрят условията за съхранение на най-ценното документално и културно наследство. Предизвикателство, което продължава да е голямата въпросителна, и не само пред архивната гилдия, а и пред цялата държава, защото изисква непосилно висок за една единствена институция бюджет и човешки ресурс.

В периода 2015–2019 г. са правени различни усилия за решаване на тези въпроси. След като Министерството на транспорта и информационните технологии и съобщенията не успява да помогне в тази задача, правителството създава нова институция. Тя е Държавна агенция „Електронно управление“ (ДАЕУ)¹⁸ към Министерския съвет,

---

¹⁶ Проектът може да се достъпи от < <http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1169> > [Прегледан 5.08.2020].

¹⁷ Тоест оценка на силните (*strengths* – *S*) и слабите (*weaknesses* – *W*) страни и на външните фактори на средата: възможности (*Opportunities* – *O*) и заплахи (*Threats* – *T*).

¹⁸ ДАЕУ е създадена през 2016 г. със Закона за електронното управление като юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище в София. Председателят

която поема трудната задача да работи с архивите. Необходимостта от реализиране на модел за е-Архивиране е осъзната и от новата институция, наред с всички други задачи за които е определено да отговаря. Те не са никак малко (е-Управление, е-Услуги, е-Идентификация, информационна сигурност, инфраструктура за пространствена информация и не на последно място, осигуряването на информация от обществения сектор в машинночетим отворен формат). Поради факта, че предложенията от страна на архивите за актуализация на нормативната база останаха неизпълнени, ДАЕУ потвърждава тяхната необходимост в „Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2014–2020 г.“. На с. 7 ще открием следното: „Не съществува подзаконова нормативна уредба, регулираща архивирането на електронни документи в администрацията в съответствие със Закона за Националния архивен фонд“. За запълването на тази празнина се създава междуведомствена работна група от експерти в двете агенции. Тук е мястото да отбележа, че още през 2013 г. екипът, изготвил свитък VI „Електронни документи“ към МК, беше определен да разработи и проект на „Наредба за ценните електронни документи“. Съгласно действащата нормативна база в онзи момент същата се утвърждаваше от председателя на МТИТС. Наредбата беше изготвена от архивите, но не намери практическа реализация, защото не беше утвърдена от Министерския съвет¹⁹. Вероятно поради необходимостта от финанси, липсата на кадрови състав и технологична база за нейното реализиране.

Предстои нова стъпка в тази посока, а именно изготвянето на „Секторна стратегия за развитие на електронното управление в областта на електронен архив и електронно архивиране на документи 2014–2020 г.“²⁰. Процесът на нейното реализиране на национално и учреденско ниво ще е труден и бавен, а промяната „не може да се постигне само със закони независимо от това, колко нови са те и колко строги санкции предвиждат“²¹. Кулминацията следва да настъпи през 2020 г., когато ще се изготви проектно предложение за кандидатстване по Оперативна програма „Добро управление“ (2014–2020)²². От архивна гледна точка има няколко важни момента. Първият, въвеж-

---

й е първостепенен разпоредител с бюджетни средства и се назначава от министър-председателя за срок от 5 години.

¹⁹ Проектът е достъпен от <<http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=188&id=5498>> [Прегледан 5.08.2020].

²⁰ Съгласно разпоредбите на правителството пред българската архивна система стои задачата за разработване на система за електронно архивиране и електронен архив.

²¹ **Пейков, П.** Нови положения и проблеми в българското архивно законодателство. – В: Арх. преглед, кн. 3–4, С., 2010, с. 7.

²² Достъпно от <<https://www.eufunds.bg>> [Прегледан 5.08.2020].

дане на нормативни актове за правно дефиниране на е-Архивиране или „съвкупността от процесите по създаване, управление, експертиза, опазване и съхранение на електронните документи в държавните институции, както и предаване, опазване, съхранение и използване на ценните електронни документи в държавните архиви“ (целия им жизнен цикъл). Вторият, въвеждане на определени правила за електронния документооборот и организацията на учреденски електронен архив. Третият етап е свързан с изготвяне на ново техническо задание, разработване и внедряване на специализирания софтуер (система за е-Архивиране). Допълнено от изграждане на дигитални центрове за съхранение на цифровите масиви, което донякъде се конфронтира с желанието на правителството за осигуряването на технологична рамка²³ за отдалечен достъп до споделени ресурси във виртуални центрове, които да позволяват възстановяването на данни при различни бедствия и злоумишлени действия²⁴. Това, от една страна, изисква създаване на правителствен център за действия при компютърни инциденти (*Gov-CERT*), а от друга – центрове за възстановяване на данни след авария (*Disaster Recovery*)²⁵. Успехът на тяхното изграждане се корени в разработката на технология с „отворен код“²⁶ или имплементирането на международно признати стандарти²⁷. Архивите алармират, че всеки създател на информация без архивираща ин-

---

²³ В съответствие с Комюнике COM (2009) 149 на Европейската комисия относно защитата на критичната информационна инфраструктура.

²⁴ За да се гарантира сигурността, се налага прилагането на съвкупност от методи и средства за защита на информацията и информационните системи от неоторизиран достъп, модификация и унищожаване на данни и др. Допълнително информация за мрежовата и информационната сигурност (или кибер сигурност) е посочена в програмния европейски документ *A Digital Agenda for Europe*.

²⁵ Това е отбелязано като градивен елемент в инфраструктурната архитектура редом с високоскоростна комуникационна свързаност; системно хардуерно и софтуерно осигуряване; софтуер за управление и наблюдение на централни и локални системи.

²⁶ МСА препоръчва *MoReq2010: Modular Requirements for Records Systems* [Прегледан 5.08.2020]. Достъпно от <<http://moreq2010.eu>> или разработката на E-ARK [Прегледан 5.08.2020]. Достъпно от <<http://www.eark-project.com>>.

²⁷ Такива стандарти се разработват от редица международни организации, сред които:

- International Organization for Standardization (ISO)
- Internet Engineering Task Force (IETF)
- United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business
- Organization for the Advancement of Structured Information Standards (OASIS)
- World Wide Web Consortium и др.

фраструктура е изложен на риск от пропуск на съществени материали²⁸. Създадената в учрежденията информация в електронна форма, подлежаща на съхранение с доказателствена цел или пък като обект на националното историческо наследство, е необходимо да бъде прехвърлена в архивираща платформа, която е в състояние да приеме информационния поток, да осъществи контрол на произхода му и на неговата цялост, да анализира подчинеността му на установени правила, да изпрати потвърждение за постъпването му или за аномалии и несъвместимост²⁹. Създадените обикновено във формат *XML* метаданни трябва да бъдат възприети от съществуващата в архивната служба информационна система. Инфраструктурата на архивиращата платформа е необходимо да варира според предвиждания обем данни, като позволява прогресивно увеличаване на този обем. Платформата трябва да осигурява високо ниво на защита и лесно осъществяване на операциите. Разходите за евентуалното прехвърляне на друг носител, както и за рециклирането на носителите след определен срок също трябва да бъдат предвидени.

През следващите години архивите активно работят за постигането на мисията си. Включително чрез участие и в Техническият комитет №16 към Българския институт за стандартизация чрез гласуване на редица стандарти³⁰, свързани с управлението на информация, документацията и записи. Също така са изготвени предложения за изменения и допълнения в Наредбата за обмена на документи в администрацията. Отделно със Заповед № 138/11.10.2017 г. на председателя на агенция „Архиви“ е създадена Постоянната междуведомствена работна група с участието на експертите от ДАЕУ. Тяхната цел е да се събере и подготви необходимата информация, на база на която да се направи финансов разчет за *Оперативна програма „Добро управление“* (ОПДУ), свързан с проект „е-Архивиране“, *съфинансирана от ЕС чрез Европейския социален фонд (ЕСФ)*. Предвиденото бюджетиране е в рамките на 5–6 млн. лв. Проектът е разработен на база стъпките, предвидени в горните стратегически документи. Архивът следва да създаде материална обезпеченост за физическото съхранение, поддръжка и използване на базата от е-документи, определени за ценни и предадени за дългосрочно съхранение в държавен архив. За целта

---

²⁸ Тенденция, ясно подчертана от *Oliver Morley* от Националния архив на Обединеното кралство и *Charles Jeurgens* от Националния архив на Нидерландия. Вж. Марков, Н. Осма конференция по дигитално архивиране, 28–30 април 2010, Женева, Швейцария. – В: Арх. преглед, кн. 1, С., 2010, с. 15–17.

²⁹ За целта са залегнали процеси като „Валидация“ и „Верификация“ на ценни е-документи, приемани в държавните архиви. Вж. още в Методически кодекс, св. VI, С., 2012, с. 30–31.

³⁰ ISO 15489-1 (2016-04-15) Информация и документация. Управление на записи; ISO/CD 16175-2; ISO/CD 16175-1, ISO/DTR 22428 и ISO/CD 30300.

следва да се премине през публично-частно партньорство и *финансовата подкрепа на ОПДУ*. Пример за това е проектът на ДАЕУ за „Надграждане и развитие на Държавен хибриден частен облак за нуждите на електронното управление“. Основната цел е изграждането на високоустойчива и резервирана облачна инфраструктура, разположена в два центъра за обработка на данни (основен и огледален), Контролно-технически център на Електронното правителство и Център за възстановяване на данни. Реализацията му стартира на 25.10.2018 г. и по план трябва да е готов до 2022 г. Финансовата му рамка надхвърля десетократно изисквания от архивите бюджет. За изграждане на „облака“ са предвидени 54 млн. лв., от които 46 млн. от ЕСФ и 8 млн. лв. национално съфинансиране. Очакваните резултати са оптимизация и реструктуриране на разходите за изграждане и поддръжка на информационните ресурси на административните структури от централната и местната власт чрез технологии, оптимизиращи използваните информационни и комуникационни ресурси за бързо, сигурно, гъвкаво и икономично предоставяне на изчислителни ресурси под формата на облачни услуги за поддържане и развитие на национално значими електронни информационни масиви. Двете агенции (ДАА и ДАЕУ) дискутират възможността „хибридният облак“ да замени дигиталните центрове, изисквани от архивите за нуждите на е-Архивиране. Решението трябва да се вземе до края на настоящата година. Въпросът е колко още ще отстъпят архивите, защото на 19.11.2019 г. ДАЕУ изпраща до всички ведомства в държавната администрация „Практически насоки за дългосрочно съхранение на електронни документи в администрациите“³¹. Въпреки че са разработени съвместно с архивите, правните норми в практическите насоки покриват дейността им в така нареченото им преархивно поле. От този „хаос“ страда единствено администрацията, която очаква облекчаване, а не затрудняване и възпрепятстване от страна на управляващите органи. Личната ми позиция е, че развитието на архивното дело преминава задължително през сътрудничество с публично-частния сектор, но само когато архивната политика е хоризонтална и вертикална част от държавната. Опитът показва, че когато държавата подкрепя архива, той определя изискванията при разработването на софтуерни продукти за организация на документооборота в институциите или сам въвежда правната рамка за това. В случай че изследваме чуждия опит, ще открием различни примери в тази област. Техният избор се определя в зависимост от специфичните културни ценности, наличните финансови ресурси и най-вече от политическата конюнктура.

---

³¹ Утвърдени съгласно Заповед № 15498/15.11.2019 г. на председателя на ДАЕУ.

Няколко са държавите, чийто опит е важно да отбележим. На първо място ще стартираме с концептуална и стратегическа рамка на Националния архив на САЩ за опазването и осигуряването на дългосрочен достъп до уникални е-документи на правителството³² чрез техния Архив на електронни документи (*Electronic Records Archives – ERA*)³³. На европейско ниво в теоретично отношение може да се посочи *Digital Agenda Preservation*, а на база архивна практика – „Стратегия за дългосрочно опазване на Националния архив на Холандия“ или държавния архивен стандарт на **Националния архив на Норвегия**³⁴ (*Noark*) за електронно деловодство и архивиране. Друг положителен пример е разработката на Националния архив на Естония и техния Универсален архивиращ модул (*UAM*). Функционално проектиран да извлича е-документи и техните метаданни директно от системите за електронен документооборот на създаващите институции. Списъкът може да се продължи с Националния архив на Дания³⁵, който задължава държавните органи в страната да уведомяват архива преди имплементирането на нов деловоден продукт, за да е сигурно спазването на определените архивни изисквания. Последен пример ще е проведено то в началото на декември 2019 г. събитие на Механизма за свързване на Европа, посветено на е-Архивиране, организирано от генералните дирекции „Съобщителни мрежи, съдържание и технологии“ и „Информатика“ към Европейската комисия. По време на него се представиха редица постижения и новият софтуерен продукт с отворен код, който е препоръчително да се използва от държавите членки, но прилагането му тепърва ще се реализира в ЕС. Изводът е, че сме изправени пред сериозно предизвикателство и ни предстои твърде много работа, ако не искаме страната ни да изостава от общия процес. Ще успее ли архивната институция да се разграничи от познатата в обществото роля „пазачи на миналото“? Или ще прегърне още повече технологичния свят, в който живеем днес?

Днес дистанцията между потребител и архив се скъсява, а това се дължи на технологичния синдром, който днес владее светът. Въпросът е доколко ще се спазват правните, етичните, институционалните норми, както и дали ще е осигурен изследователският интегритет. Техническата рамка подлежи на етично обмисляне, защото води

---

³² За повече информация вж. „Процесите на дигитално опазване: архивна преценка и автоматизация“ от *Robert Sharpe*, представител на фирма *Tessella*.

³³ Достъпно от <<http://www.archives.gov>> [Прегледан 5.08.2020].

³⁴ Първата версия на този стандарт е разработена през 1984 г. и определя начина, по който институциите трябва да обработват и съхраняват е-документи, както и тяхното депозиране за дългосрочно съхранение. Той е задължителен за държавната администрация, но на практика се ползва също и от частния сектор. Последната версия на стандарта е *Noark 5* и е публикувана през 2008 г.

³⁵ Достъпно от <www.sa.dk> [Прегледан 6.08.2020].

след себе си и катастрофално изчерпване на ресурси и замърсяване на планетата. Мнозина автори предупреждават за „лъскавата страна на техническите постижения“, която заслепява окото, а очакванията за близките печалби подлъгват преценката, а реалните потребности на настоящето се обявяват за приоритет. Архивната гилдия следва да обърне внимание и на разнообразието от административно-информационните системи в администрацията. Вероятно това са основните предпоставки днес е-Архивиране да не е налично в България. В страната липсват ясно дефинирани архивни изисквания към е-документи и особено тези, които са определени за ценни. При синхронизиране на националното законодателство и обличането на тези изисквания в правна норма архивистите ще са поставени пред следващото си предизвикателство. Отново ще акцентираме върху необходимостта от пълен синхрон с наличните финансови средства и политическата воля на държавата, без да изпускаме зависимостта от частния сектор и обвързаността с академичната общност. Следователно всички необходими промени в законодателно, организационно-структурно или теоретико-методическо отношение за осигуряване на развитието на българското архивно дело в синхрон с новите насоки на цялостния ни обществен живот трябва да се предприемат внимателно и без да се прибързва. Дори с риск българските архиви да бъдат квалифицирани от по-радикално настроените политици и висши администратори като консервативни държавни институции³⁶. Тези динамични темпове на развитие в областта на ИКТ само предопределят, че „съвременната система на архивни институции е подложена на функционална и технологична ерозия“³⁷.

В заключение ще отбележа, че пред архивната колегия се отдава възможност (вероятно последна) да се чуе „техният глас“, когато се определят стандартизирани механизми за изготвяне, регистриране, съхранение, използване и дългосрочно опазване на дигитални масиви. Вероятно тази мисия е повече от това, което съвременните архивисти ще могат да изпълнят. Прогноза, която само времето ще отхвърли или докаже.

---

³⁶ Донков, Р. Професионалната интеграция, – В: *Арх. преглед*, кн. 1–2, 1993, с. 30.

³⁷ Пак там, с. 34.

Използвана литература

1. **Йонас, Х.** Защо модерната техника е обект на етиката. – В: Философия, 2014.
2. **Марков, Н.** Осма конференция по дигитално архивиране. Женева, Швейцария. Арх. преглед, 2010.
3. **Донков, Р.** Професионалната интеграция. Арх. преглед, кн. 1–2, 1993.
4. **Петкова, С.** Електронните документи като обект на дълготрайно запазване. Арх. преглед, бр. 1, 2001.
5. **Петерсон, Т.** Машиночитаеми документи като архиви (Принципи, парктически опит и машиночитаеми архиви). Превод в Арх. преглед, кн. 3–4, 1994.
6. **Пейков, Пейков.** Нови положения и проблеми в българското архивно законодателство. Арх. преглед, кн. 3–4, 2010.
7. **Петрова, В.** Френският опит при работата с електронните документи. Арх. преглед, кн. 1–2, 2005.
8. **Кеснер, Р.** Автоматизация на информационната дейност – необходим ли е архивистът в учреждението на бъдещето. Арх. преглед, кн. 4, 1986.
9. **Матинян, А.** Комитетът по автоматизация при МСА. Арх. преглед, кн. 2, 1986.
10. **Нейкова, А.** Българската национална архивна система като централизиран модел – постижения, проблеми, тенденции. Арх. преглед, кн. 1–2, 1995.
11. **Форд, Х.** Опазването на документите: Функция със стратегически характер и неразделна част от управлението на архивната работа или неосъществена дейност, насочена към оцеляването на архивните институции. Превод в Арх. преглед, кн. 1–2, 2000.
12. **Методически кодекс** [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <http://www.archives.government.bg/519-%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%2C_2013_%D0%B3>.
13. **Закон** за електронния документ и електронния подпис кодекс [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135180800>>.
14. **Закон** за електронното управление [онлайн] [посетено 20.06.2020] <<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135555445>>.
15. **Закон** за Националния архивен фонд [онлайн] [посетено 20.06.2020] <http://www.archives.government.bg/uploaded_files/_%D0%97%D0%90_%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%98%D0%AF_%D0%90%D0%A0%D0%A5%D0%98%D0%92%D0%95%D0%9D_%D0%A4%D0%9E%D0%9D%D0%94.pdf>.
16. **Наредба** за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги [онлайн] [посетено 20.06.2020]. Достъпно от <<https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136995819>>.
17. **Практически насоки** за дългосрочно съхранение на електронни документи в администрациите [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <<https://www2.e-gov.bg/bg/139>>.
18. **Стратегия** за развитие на електронното управление в Република България (2011–2015) [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=662>>.

19. **Стратегия** за развитие на електронното архивиране в Република България (2015–2020) [онлайн] [посетено 21.06.2020]; <<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=892>>.
20. **Регламент** № 6 910/2014/ЕС [онлайн] [посетено 8.08.2020]; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910&from=BG>>.
21. **Решение** на комисията № 2002/47/ЕС [онлайн] [посетено 9.08.2020]; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D0047&from=EN>>.
22. **Решение** на комисията № 2004/563/ЕС [онлайн] [посетено 10.08.2020]; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004D0563&from=BG>>.
23. **Digital Europe**. Draft Orientations for the preparation of the work programme(s) (2021–2022) [онлайн] [посетено 1.08.2020]; <https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/dep_orientations.pdf>.